

Відгук офіційного опонента
на дисертаційну роботу Пашук Лідії Віталіївни
«Державне регулювання інституціонального розвитку підприємницьких
екосистем в Україні», поданої на здобуття наукового ступеня доктора
економічних наук зі спеціальності 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами,
планами, темами

Розвиток підприємництва є рушієм позитивної динаміки економіки будь-якої держави, тож ефективне державне регулювання цього напряму вимагає систематичного оновлення, перегляду та удосконалення. Зазначене особливо важливо у зв'язку з розповсюдженням COVID-19, який чинить вплив на підприємництво, змушуючи його пристосовуватися до нових умов ведення бізнесу, а державу – розробляти принципово нові підходи до стимулювання розвитку підприємництва, що виражається у формуванні та підтримці підприємницьких екосистем.

Існуючі підходи до державного регулювання розвитку підприємницьких екосистем і наявна система інструментів їх підтримки не є цілісними та взаємоузгодженими. Вони не забезпечують у повній мірі підвищення конкурентоспроможності українських підприємств, популяризації підприємництва у суспільстві, особливо у часи трансформацій національної економіки. З огляду на зазначене, одним із першочергових завдань є створення дієвих системних інституцій, інструментів, механізмів і стимулів для підтримки та розвитку підприємництва, що забезпечить якісні перетворення у розбудові підприємницьких екосистем.

З урахуванням викладеного, обґрунтування теоретико-методологічних положень, методичного інструментарію та практичних рекомендацій стосовно державного регулювання інституціонального розвитку

підприємницьких екосистем в Україні є вкрай актуальним та важливим для сучасної науки.

Актуальність дисертаційної роботи Пащук Л.В. підтверджується також її науковим спрямуванням в межах наукових досліджень Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки за темами: «Актуальні проблеми системи державного регулювання економіки» (номер державної реєстрації 0116U008705), де особистий внесок автора полягав у тому, що було досліджено інструменти та механізми державної політики щодо удосконалення організаційно-інституціональних засад розвитку підприємницької діяльності й підприємницьких екосистем для малого та середнього бізнесу в Україні; за темою «Формування механізму забезпечення сировиною підприємств деревообробної галузі України» (номер державної реєстрації 0118U006166), де автором розроблено механізм організаційно-інституціональної підтримки малих і середніх підприємств лісогосподарської та деревообробної галузей промисловості України в умовах дефіциту цінних сортиментів деревини на внутрішньому ринку; за темою «Державне замовлення як інструмент промислового розвитку в Україні» (номер державної реєстрації 0117U003454), де особистий внесок автора полягав в обґрунтуванні комплексу організаційно-економічних заходів зі стимулювання участі вітчизняних підприємств у публічних закупівлях у рамках розгортання діяльності Адміністрації малого і середнього бізнесу України.

**Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій,
їх достовірність**

Ознайомлення зі змістом дисертації, автореферату, опублікованими працями за тематикою дослідження Пащук Л.В. дає підстави стверджувати про достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що підтверджується їх апробацією та забезпечується методологією дослідження, в основу якої покладено фундаментальні

положення сучасної економічної теорії, теорії державного регулювання інституціонального розвитку підприємницьких екосистем.

Новизна наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації

В результаті наукового дослідження здобувачкою розв'язано важливу наукову проблему – розробку теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій щодо державного регулювання інституціонального розвитку підприємницьких екосистем в Україні задля прискорення зростання економіки та підвищення добробуту громадян, які знайшли своє втілення у Концепції удосконалення державного регулювання інституціонального розвитку підприємницьких екосистем в Україні. Найважливіші наукові результати, які характеризують новизну дослідження полягають у тому, що авторкою вперше розроблено методику оцінювання макроекономічних ефектів від реалізації заходів державної підтримки розвитку підприємницьких екосистем (започаткування роботи Адміністрації розвитку підприємництва, надання урядової фінансової підтримки та податкових пільг, формування стратегії розвитку вітчизняного підприємництва та відповідної їй комплексної нормативно-правової бази і ін.) з використанням моделі міжгалузевого балансу та прикладної моделі загальної рівноваги GTAP.

Також авторкою вперше запропоновано науковий підхід до визначення й обґрунтування сильних та слабких сторін, перспективних напрямів і перешкод на шляху розвитку підприємництва в Україні, в основі якого лежить модель «канви бізнес-моделі» підприємств, що об'єднує оцінювання ключових напрямів функціонування і розвитку суб'єктів господарювання за дев'ятьма блоками.

Авторкою вперше розроблено Концепцію удосконалення державного регулювання інституціонального розвитку підприємницьких екосистем в Україні, що включає визначення сутності, пріоритетів й інструментарію політики підтримки підприємництва як системи заходів із побудови взаємин

зі стейкхолдерами з метою формування нормативно-правової бази, а також залучення фінансування у проекти з удосконалення інституціональних передумов для розвитку підприємницької діяльності в Україні.

Теоретичне і практичне значення наукових результатів

Одержані результати та розроблені пропозиції становлять теоретико-методологічну основу державного регулювання інституціонального розвитку підприємницьких екосистем в Україні. Результати дисертаційної роботи, висновки та рекомендації, мають практичне значення і знайшли своє застосування в діяльності окремих установ та використані органами державної влади, організаціями, установами, що підтверджено довідками про впровадження в діяльність. Зокрема, довідкою Міністерства економіки України (№ 3611-07/16218-08 від 15.03.2021), де відзначено практичну значущість та відповідність роботи баченню та зусиллям Мінекономіки у напрямку розвитку підприємницької екосистеми в Україні; довідкою Федерації роботодавців України (№ 20-1-644/1 від 19.11.2020 р.) при підготовці інформаційно-аналітичних матеріалів і стратегічних програмних матеріалів з розвитку підприємництва в Україні; довідкою Проєкту Федерації канадських муніципалітетів «Партнерство для розвитку міст» (від 09.09.2020 р.) у частині використання практичних рекомендацій з наукового дослідження щодо концептуальних підходів залучення стейкхолдерів до розвитку підприємницьких екосистем; довідкою Черкаської обласної державної адміністрації (№ 16-06-02-20 від 05.02.2021 р.) при розробці Програми розвитку малого і середнього підприємництва Черкаської області на 2021-2025 роки; довідкою Луганської обласної державної адміністрації (№05-13/00109 від 05.02.2021р.) при підготовці аналітичних матеріалів з питань розвитку інноваційного підприємництва в Луганській області; довідкою Волинської торгово-промислової палати (№ 19-22/01-3/18 від 04.02.2021р.) при напрацюванні концепції розвитку співпраці ТПП з урядовими структурами, галузевими асоціаціями, об'єднаннями виробників і членами палати; довідкою Міжнародного інституту бізнесу (від 22.06.2020р.)

при розробці методичних матеріалів з дисциплін «Управління ресурсами», «Маркетинг», «Стратегічний менеджмент», «Маркетинговий менеджмент», а також тренінгових занять для підприємців.

Повнота викладення наукових результатів в опублікованих працях

Основні положення і результати дисертаційної роботи опубліковано в 52 наукових працях, серед яких: 10 монографій (2 одноосібні та 8 колективних); 19 статей у наукових фахових виданнях України та виданнях, які індексуються у міжнародних наукометричних базах; 6 статей в іноземних виданнях (у тому числі 2 у виданнях, які індексуються у «Scopus», 1 у виданні, проіндексованому у «Web of Science»), 14 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Загальний обсяг опублікованих праць становить 144,31 д.а., з яких особисто автору належать 61,71 д.а.

Дискусійні положення та зауваження до тексту дисертаційної роботи

Відзначаючи достатній науковий рівень виконаного дослідження Пащук Л.В., варто зробити певні уточнення, зауваження та рекомендації:

1. На с. 52 рис. 1.1 узагальнено критерії класифікації підприємств, які включають п'ять груп. Водночас, за нашим баченням, цих груп критеріїв може бути більше і наведений перелік не є вичерпним.

2. Розглядаючи теоретичні аспекти питання інституціоналізації підприємництва (с.58), здобувачка зазначає, що йдеться насамперед про роль держави у цьому процесі, проте далі у роботі авторка неодноразово доводить важливість взаємодії дотичних до питань розвитку підприємництва сторін, що і формують підприємницьку екосистему. У цьому контексті доцільно було б у складі інституціональної структури розвитку підприємницьких екосистем в Україні навести пропозиції щодо конкретних програм і стратегій розвитку та підтримки підприємництва Адміністрацією розвитку підприємництва.

3. Визначаючи складові компоненти підприємницької екосистеми (с.82-86), авторка розглядає існуючі підходи та пропонує власний, додаючи ще два компоненти «Інновації» та «Інфраструктура». На нашу

думку, доцільно було б більш детально обґрунтувати необхідність включення зазначених складових до аналізу підприємницьких екосистем.

4. У розділі 2.1 розглянуто світові практики розвитку підприємницьких екосистем. При цьому не зовсім зрозумілими є критерії вибору розглянутих країн. Проведений аналіз заслуговує на увагу, проте висновки для застосування в українських реаліях могли б носити більш глибокий характер.

5. Наведений на с.183 порівняльний аналіз підходів до оцінки підприємницьких екосистем не в достатній мірі охоплює вплив існування екосистем на макроекономічні показники та добробут населення. Як результат, проведене на основі цього оцінювання підприємницьких екосистем в Україні не дає повного бачення динаміки розвитку підприємництва в країні. На нашу думку, варто було б оцінити рівень розвитку підприємницьких екосистем не лише станом на 2020 рік, але й, наприклад, у 2018 році.

6. В дисертації автором не приділено достатньої уваги вивченню щодо доцільності використання шумпетерівських підходів у трактуванні ролі держави в розвитку підприємництва. Доцільно було б обґрунтувати й можливості використання інструментарію державного регулювання, враховуючи існуючі реалії національної економіки.

7. Здобувачкою запропоновано шляхи посилення конкурентоспроможності галузей підприємництва у різних регіонах України, але водночас не достатньо обґрунтовано інфраструктурні елементи та потенційні проєкти, що необхідні для розвитку підприємництва та екосистем.

Наведені зауваження до дисертаційної роботи не зменшують загальної теоретичної, науково-методичної та практичної цінності дисертації Пашук Лідії Віталіївни на тему «Державне регулювання інституціонального розвитку підприємницьких екосистем в Україні», яка є завершеним науковим дослідженням, виконаним на достатньому науковому рівні.

Загальні висновки та оцінка відповідності дисертаційної роботи встановленим вимогам МОН України

Дисертаційна робота Пащук Лідії Віталіївни на тему «Державне регулювання інституціонального розвитку підприємницьких екосистем в Україні» є завершеним самостійним дослідженням, яке характеризується високим науковим та прикладним рівнем. Завдання, що представлені у роботі, дозволяють вирішити важливу наукову проблему – обґрунтування теоретико-методологічних положень, методичного інструментарію та практичних рекомендацій стосовно державного регулювання розвитку інноваційного підприємництва в умовах трансформації національної економіки, що є важливим в умовах мінливості та невизначеності розвитку вітчизняної економіки. Робота має обґрунтовані, апробовані, достовірні та оригінальні результати науково-практичного та прикладного значення. Дисертаційна робота Пащук Лідії Віталіївни та автореферат відповідають паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством і вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ від 24.07.2013 р. № 567 зі змінами і доповненнями, затвердженими Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р., а її авторка, Пащук Лідія Віталіївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук зі спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,

в. о. директора Південного наукового центру

Національної академії наук України і

Міністерства освіти і науки України

Коваль В.В.